

ממצאים

פרק זה מציג את ממצאי המחקר באופן מובנה והדרגתי. תחילה מוצגים ממצאים תיאוריים הנוגעים למשתנים הפסיכורחברתיים המרכזיים: תחושת שייכות, תפיסת אפליה ורווחה נפשית, לצד דפוסי הזדהות זהותית ותפיסת איומים על הזהות בקרב צעירים בדואים. לאחר מכן מוצגת התפלגות הזהויות האתניות, הדתיות והלאומיות, תוך הדגשת המידה שבה המשתתפים מחזיקים ברזמנית במספר זהויות. בהמשך מוצגים פרופילי הזהות שזוהו באמצעות ניתוח אשכולות חבויים, (Latent Class Analysis – LCA) ולאחריהם תיאור מפורט של מאפייני כל פרופיל. לבסוף נבחנים ההבדלים בין פרופילי הזהות ביחס לתוצאות פסיכורחברתיות, תפיסת איומים על הזהות ומאפיינים דמוגרפיים, במטרה להעמיק את ההבנה כיצד תצורות זהות שונות קשורות לחוויות חיים, לרווחה נפשית ולמיקום חברתי בקרב צעירים בדואים.

משתנים פסיכורחברתיים מרכזיים:

בממוצע, המשתתפים דיווחו על תחושת שייכות גבוהה למדי לחברה הבדואית ($M = 3.61$, $SD = 1.07$ בסולם של 1–5). ממצא זה מצביע על כך שרוב הצעירים חשים מחוברים לחברה הבדואית, אם כי קיימת שונות מסוימת (הערך הנמוך ביותר שדווח היה 1.0, המעיד כי מיעוט מהמשתתפים חשו היעדר שייכות מוחלט). תפיסת האפליה הייתה, בממוצע, ברמה בינונית ($M = 2.80$, $SD = 0.98$ בסולם של 1–5). ממצא זה מלמד כי כקבוצה, צעירים בדואים חווים או תופסים לעיתים יחס מפלה, אך לא בתדירות גבוהה במיוחד, אם כי טווח התשובות היה רחב. ציון הרווחה הנפשית הממוצע עמד על 0.51 ($SD = 0.17$) בסולם המשוקלל שבין 0 ל-1. פירוש גס של ערך זה מצביע על רמת רווחה נפשית מעט מעל נקודת האמצע – כלומר, מצב נפשי שאינו ירוד במיוחד אך גם אינו מיטבי, עם שונות ביך-אישית ניכרת (הציונים נעו בין 0.00 ל-0.99, כמעט לכל אורך טווח הסולם).

בממוצע, המשתתפים הזדהו עם כ-2.28 קטגוריות זהות, ($SD = 1.36$ טווח 1–6), ממצא המעיד כי מרבית הצעירים הבדואים מחזיקים במספר זהויות קבוצתיות ברזמנית. הזהות הנפוצה ביותר הייתה זהות בדואית – 64% מהנשאלים ציינו במפורש כי הם מזדהים כבדואים. הזהות השכיחה הבאה הייתה מוסלמית, אשר זכתה ל-63% הזדהות, ומשקפת את מרכזיות האסלאם בקהילה. זהות ערבית נבחרה על ידי 51% מהמשתתפים, כלומר כמחציתם רואים עצמם חלק מן הלאום או התרבות הערבית הכללית. זהות פלסטינית זכתה ל-33% הזדהות – כשליש מן הצעירים הזדהו במפורש עם העם או הלאום הפלסטיני. לעומת זאת, רק 6% הזדהו כישראלים, ממצא המדגיש כי

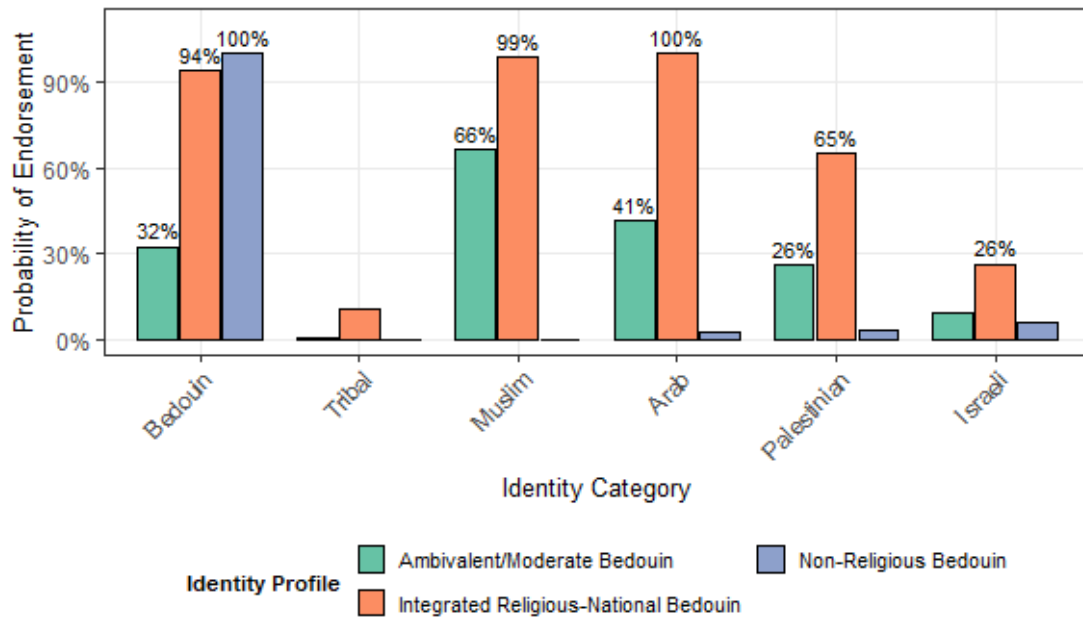
מעטים מאוד מהצעירים הבדואים כוללים זהות לאומית ישראלית כחלק מהגדרתם העצמית. לסיכום, פרופיל זהות טיפוסי עבור רבים מהמשתתפים כולל זהות בדואית, מוסלמית וערבית; תת-קבוצה קטנה יותר כוללת גם זהות פלסטינית; ומעטים בלבד כוללים זהות ישראלית ברפרטואר הזהויות שלהם.

המשתתפים דיווחו בממוצע על 2.25 איומים על זהותם, ($SD = 0.90$ טווח 1–3, שכן כל המשתתפים ציינו לפחות איום אחד). בבחינת האיומים הספציפיים (טבלה 4), האיום הנפוץ ביותר היה מדיניות ממשלתית, אשר נבחרה על ידי 53% מהמשתתפים. האיום השני בשכיחותו היה השפעות חיצוניות ורשתות חברתיות (43%), המצביע על חשש מפני חדירת תרבויות חיצוניות באמצעות המדיה והחלשת המסורות והערכים הבדואיים. אפליה מוסדית נבחרה על ידי 37% מהמשתתפים, ממצא העולה בקנה אחד עם רמות האפליה הבינוניות שדווחו ומשקף תפיסה שלפיה אופן ההתייחסות של מוסדות לחברה הבדואית מאיים על מעמדה או על זהותה. כ-27% מהמשתתפים ציינו פגיעה בשפה הערבית כאיום על הזהות. עוני והיעדר הזדמנויות שוות סומנו על ידי 22% מהמשתתפים, ממצא התואם את שיעורי העוני הגבוהים ביישובים הבדואיים ואת התחושה כי הדרה חברתית-כלכלית מסכנת את עתיד הקהילה ואת שלמותה. לחץ להיטמע בחברה הכללית צוין על ידי 21% מהמשתתפים, וכך גם סכסוכים פנימיים בתוך הקהילה (21%), כגון מחלוקות או קונפליקטים בין דוריים העלולים להחליש את הלכידות הקהילתית.

פרופילי זהות על פי ניתוח אשכולות חבויים (LCA)

באמצעות ניתוח אשכולות חבויים (Latent Class Analysis) של דפוסי הזדהות זהותית זוהו שלושה פרופילי זהות מובחנים בקרב צעירים בדואים. כל פרופיל מייצג תת-קבוצה של צעירים המאופיינת בדפוס ייחודי של שיוכים זהותיים (איור 1).

Identity Profiles among Bedouin Youth (Latent Class Analysis, 3-Class Solution)

פרופיל 1: בדואים אמביוולנטיים / מתונים

זהו הפרופיל הגדול ביותר, הכולל כ-45% מהמדגם ($N \approx 158$). צעירים בפרופיל זה מאופיינים בדפוס זהות מעורב, עם רמות הזדהות נמוכות יחסית בכל קטגוריות הזהות בהשוואה לפרופילים האחרים. על פי ממצאי ה-LCA, כשליש בלבד מהמשתתפים לפרופיל זה הזדהו כבדואים (הסתברות של 32%), בעוד שכשני שלישים הזדהו כמוסלמים (66%). ביחס לזהויות רחבות יותר, כ-41% הזדהו כערבים, 26% כפלסטינים, ורק 9% הזדהו כישראלים. למעשה, פרופיל זה מתאפיין באמביוולנטיות או מתינות: המשתתפים אינם מאמצים בחוזקה את מרבית הזהויות הקבוצתיות. רבים מהם מציינים זהות מוסלמית, חלקם מציינים זהות בדואית או ערבית, אך ככלל היקף הזהות שלהם מצומצם יותר או פחות מגובש. ייתכן שמדובר בצעירים המצויים בתהליך חקירה וגיבוש זהות, או בכאלה שאינם מייחסים חשיבות מרכזית לזהויות קולקטיביות. הפרופיל כונה אמביוולנטי משום שנראה כי המשתתפים אליו לא מחויבים באופן מובהק לזהות מסוימת אחת, או "מתון" במובן של הסתברויות בינוניות יחסית על פני קטגוריות שונות, ללא קיצוניות.

פרופיל 2: בדואים חזקים לאדתיים

פרופיל זה כלל כ-21% מהמשתתפים ($N \approx 74$), והוא מאופיין בהזדהות כמעט בלעדית עם זהות אתנית בדואית ובזיקה מינימלית לזהויות אחרות. ניתוח ה-LCA הצביע על הסתברות כמעט מלאה (כ-100%) להזדהות כבדואי בקרב חברי פרופיל זה, לצד הסתברות אפסית כמעט להזדהות

כמוסלמים או עם זהויות לאומיות כלשהן (ערבית, פלסטינית או ישראלית – כולן מתחת ל-7%). משמעות הדבר היא כי משתתפים בפרופיל זה מגדירים עצמם כבדואים, אך אינם מזדהים כערבים או כפלסטינים, ואף אינם מזהים את עצמם עם זהות דתית מוסלמית (על אף שסביר שנולדו לתוך הקשר מוסלמי, ייתכן שהם חילוניים או שאינם תופסים את הדת כמרכיב זהותי מרכזי). פרופיל זה כונה בדואים חזקים לאדתיים, שכן חבריו מאמצים בעוצמה את הזהות האתנית הבדואית, אך מנותקים יחסית מזהויות דתיות ולאומיות רחבות יותר. ייתכן שפרופיל זה מייצג צעירים בעלי אוריינטציה חילונית, המעדיפים תרבות אתנית על פני דת, או צעירים המבקשים להדגיש זהות בדואית מובחנת ונפרדת מן ההקשר הערבי-פלסטיני הרחב (ייתכן גם בהשפעת נרטיבים מדינתיים המדגישים ייחודיות בדואית). לחלופין, ייתכן שמדובר בצעירים החשים כי המסורות והתרבות הבדואית הן המרכיב המרכזי בזהותם, בעוד שדת ולאומיות אינן מהוות רכיב משמעותי בהגדרה העצמית שלהם.

פרופיל 3: בדואים משולבים דתיים-לאומיים

כ-33% מן המדגם השתייכו לפרופיל זה ($N \approx 116$). צעירים בפרופיל זה הציגו זהות רחבה המאופיינת ברמות הזדהות גבוהות עם מספר קטגוריות זהות בריזמנית. באופן בולט במיוחד, פרופיל זה התאפיין בהסתברות כמעט מלאה להזדהות כערבים (100%) וכמוסלמים (99%), לצד רמת הזדהות גבוהה מאוד עם זהות בדואית (94%). בנוסף, רוב המשתתפים בפרופיל זה הזדהו כפלסטינים (כ-65%), וכרבע מהם הזדהו גם כישראלים (26%).

פרופיל זה כונה בדואים משולבים דתיים-לאומיים, שכן צעירים המשתייכים אליו משלבים זהות אתנית בדואית עם זהות דתית מוסלמית חזקה ועם זהות לאומית ערבית רחבה (ולעיתים גם פלסטינית). למעשה, הם מאמצים את מרבית מרכיבי המורשת שלהם, האתניים, הדתיים והלאומיים. חלקם אף כוללים זהות אזרחית ישראלית כחלק מהגדרתם העצמית, דבר המעיד על אוריינטציה זהותית מכילה במיוחד, אף שזהות זו נותרת מיעוטית גם בתוך פרופיל זה. ניתן לראות בפרופיל זה את הקבוצה העשירה ביותר מבחינה זהותית, אשר קרוב לוודאי מודעת מאוד לממדיה השונים של זהותה ומבטאת תחושת גאווה ביחס לריבוי הזהויות המרכיבות אותה.

אימות ההבדלים בין האשכולות:

כדי לוודא כי פרופילי הזהות שנמצאו אכן מובחנים ובעלי משמעות אמפירית, נבחנו ההבדלים ביניהם במספר משתנים מרכזיים (טבלה 1). מניתוח זה עלו מספר הבדלים מובהקים בין הפרופילים:

רווחה נפשית:

נמצא הבדל מובהק סטטיסטית ברמת הרווחה הנפשית בין שלושת פרופילי הזהות (Kruskal-Wallis, $p = 0.008$). פרופיל 3 (בדואים משולבים דתיים-לאומיים) הציג את רמת הרווחה הנפשית הממוצעת הנמוכה ביותר ($M \approx 0.48$ בסולם 0-1), בעוד שפרופילים 1 ו-2 הציגו רמות ממוצעות גבוהות יותר. (שניהם $M \approx 0.53$). מבחני השוואות מרובות לאחר-מעשה (Dunn's test) הצביעו על כך שהרווחה הנפשית של הקבוצה המשולבת הייתה נמוכה באופן מובהק מזו של הקבוצה האמביוולנטית ($p < 0.01$), וכן נמוכה מזו של קבוצת הבדואים החזקים (טבלה 5). ממצאים אלה מרמזים כי צעירים המאמצים מספר זהויות חזקות בריזמנית נוטים להציג רמות מעט נמוכות יותר של רווחה נפשית בהשוואה לצעירים המאופיינים בזהות בדואית יחידה ומובהקת או בזהות אמביוולנטית יותר.

תפיסת אפליה:

נמצאו גם הבדלים מובהקים בין פרופילי הזהות בתפיסת אפליה ($p = 0.046$). פרופיל 3 (משולבים) דיווח על רמת האפליה הגבוהה ביותר ($M \approx 2.96$ בסולם 1-5), פרופיל 1 (אמביוולנטיים) על הרמה הנמוכה ביותר ($M \approx 2.67$), ופרופיל 2 (בדואים חזקים) על רמה ביניים ($M \approx 2.80$). נמצא כי הקבוצה המשולבת תופסת אפליה בתדירות גבוהה יותר בהשוואה לקבוצה האמביוולנטית ($p < 0.05$); טבלה 3). ממצא זה מתיישב עם הטענה כי צעירים משולבים, בהיותם מזוהים באופן גלוי יותר או מוצהר יותר כזהות ערבית-פלסטינית, נתקלים בהטיות רבות יותר או רגישים יותר אליהן. מנגד, הקבוצה האמביוולנטית עשויה להיות מוגנת יותר או פחות מודעת לחוויות אפליה. רמת האפליה הבינונית בקרב קבוצת הבדואים החזקים עשויה לשקף חיים בקהילות סגורות יחסית, לצד חשיפה מסוימת לדעות קדומות.

תחושת שייכות:

הבדלים בתחושת השייכות בין פרופילי הזהות נמצאו מובהקים באופן גבולי ($p = 0.050$). מעניין לציין כי פרופיל 2 (בדואים חזקים) הציג את תחושת השייכות הגבוהה ביותר לחברה הבדואית ($M \approx 3.81$ מתוך 5), מעט מעל פרופיל 3 ($M \approx 3.57$) ופרופיל 1 ($M \approx 3.55$) טבלה 2). במילים אחרות, צעירים המזדהים כמעט באופן בלעדי כבדואים חשים במידה הרבה ביותר שהם שייכים לחברה הבדואית – ממצא אינטואיטיבי, שכן זהותם מעוגנת במידה רבה במסגרת זו. לעומת זאת, צעירים בפרופיל המשולב, על אף מעורבותם העמוקה בתרבותם ובדתם, לא דיווחו על תחושת שייכות גבוהה במיוחד; רמת השייכות שלהם הייתה דומה לזו של הקבוצה האמביוולנטית. ייתכן שהדבר

נובע מכך שהקבוצה המשולבת נוטה להיות ביקורתית יותר כלפי הקהילה או מחזיקה בציפיות גבוהות יותר ממנה. תחושת השייכות הבינונית של הקבוצה האמביוולנטית מלמדת כי היעדר הזדהות בדואית חזקה אינו בהכרח מעיד על חוסר שייכות מוחלט, אלא על קשר מתון יותר לקהילה, שאינו טעון בעוצמה רגשית כמו בקבוצת הזהות היחידה.

תפיסת איומים על הזהות:

נמצא הבדל מובהק במספר האיומים הנתפסים על הזהות בין פרופילי הזהות. (p = 0.013) הקבוצה המשולבת דיווחה על מספר האיומים הגבוה ביותר בממוצע (M ≈ 2.46 מתוך 7), בהשוואה לכ־2.14 בשני הפרופילים האחרים. ממצא זה מצביע על כך שצעירים משולבים מודעים יותר לאיומים על זהותם, דבר העולה בקנה אחד עם מעורבותם הפוליטית והתרבותית הגבוהה יותר. בבחינת איומים ספציפיים (טבלה 4, איור 2), הקבוצה המשולבת הציגה שיעורי הזדהות גבוהים במיוחד עם מדיניות ממשלתית ועם אפליה מוסדית כאיומים על הזהות, בהשוואה לשאר הקבוצות. כך למשל, 68% מהמשתתפים בפרופיל המשולב ציינו מדיניות ממשלתית כאיום, לעומת 45% בקבוצה האמביוולנטית ו־46% בקבוצת הבדואים החזקים (p = 0.001). באופן דומה, 45% מהמשתתפים בפרופיל המשולב ציינו יחס מוסדי כאיום, לעומת כ־33% בשתי הקבוצות האחרות (p = 0.051). לעומת זאת, לא נמצאו הבדלים בין הפרופילים באיומים כגון השפעת הרשתות החברתיות או עוני, אשר נתפסו כאיומים דומים בשכיחותם בכל הקבוצות. דפוס זה מחזק את הטענה כי צעירים משולבים רגישים יותר לאיומים מבניים ופוליטיים על זהותם, בעוד שקבוצת הבדואים החזקים, על אף גאוותה הזהותית, עשויה להיות פחות מעורבת בסוגיות פוליטיות, והקבוצה האמביוולנטית עשויה להיות פחות מודעת או פחות מוטרדת מהן.

Percentage of Subjects Selecting Each threat

